

Akadémiai szabadság kérdőjellel

PUBLICISZTIKA - LXVII. évfolyam, 15. szám, 2023. április 14.

Az Alaptörvényben rögzített akadémiai szabadságot korlátozzák: a magyar kormány és az attól különválaszthatatlan Országgyűlés rendeletben/jogszabályban vonja el közfeladatot ellátó felsőoktatási intézmények és köztisztviselők autonóm működésének jogát, tudományos szabadságát.

Sajnálatosan nem az első és nem is az utolsó ilyen aktus volt 2019 nyarán a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) összevont kutatóintézeteinek a kormány felügyelete és irányítása alá helyezése egy „zöldmezős” ernyőszervezetben (Eötvös Loránd Kutatóhálózat, ELKH). A kormányzati aktussal szemben az MTA Közgyűlésének 113 tagja (20 százalék) rendkívüli közgyűlés összehívását kezdeményezte. Ezzel párhuzamosan Lovász László, az MTA világhírű matematikus elnöke panaszindítványt nyújtott be az Alkotmánybírósághoz (Ab), amelyet a 2019 decemberében tartott rendkívüli közgyűlés szokatlan nagy többséggel (több mint 80 százalék) támogatott. A mintegy négy évig tartó befogadási és kivizsgálási procedúra végén az AB 30/2022. (XII. 6.) határozatában jogalkotói mulasztást állapított meg „a kutatás, fejlesztés és innovációs rendszer intézményrendszerének és finanszírozásának átalakításához szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2019. évi LXVIII. törvénnyel módosított, a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló 2014. évi LXXVI. törvény és a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény egyes rendelkezéseivel kapcsolatban”.

Az Ab testülete kimondja, hogy a jogalkotó nem szabályozta megfelelően az ELKH és az MTA közötti vagyoni viszonyokat, amivel a jogbiztonság és a tulajdonhoz való jog sérelmét idézte elő. Az Országgyűlés ezt a „mulasztásos alkotmánysértést” 2023. június 30-ig köteles megszüntetni. A széles jogalkotói hatáskör lehetővé teszi, hogy a tudományos kérdéseket illető döntések meghozatalakor érvényesülhessen a tudomány szabadsága. A döntéshozatal módjának is ezen alkotmányos alapérték alapján kell megvalósulnia, mert „[a]z államnak és intézményrendszerének tartózkodási kötelezettsége van a tudományos tevékenység befolyásolásával szemben”. A határozat indokolása több pontjában is utal az alkotmányos garanciák kialakítására. Ezzel összefüggésben kimondja az MTA-vagyonelemek (szellemi és materiális) használati jogával rendelkező ELKH és a tulajdonos MTA közötti MTA-ELKH együttműködés kötelezettségét, amelyet a vagyonelemek használati jogának „technikai” szabályozása önmagában nem tesz működőképpé. A május elején esedékes MTA Közgyűlés napirendre tűzte az AB 30/2022. (XII. 6.) határozattal összhangban kialakított Stádium 28-javaslatot, amelyet Kertész János és Sarkadi Balázs akadémikusok indítványoztak *Beadvány és határozati javaslat* címen. Kondicionálisan a májusi közgyűlés elrendelheti a rendkívüli közgyűlés összehívását, hogy elősegítse az Országgyűlés feladatának teljesítését a mulasztásos alkotmánysértés megszüntetése ügyében 2023. június 30-ig.

Belső korlát például, ha a közhasznú autonómia nem akarja megvédeni a saját autonómiáját. Friss példa erre (lásd *Debrecíner, Magyar Narancs, szabadeuropa.hu*), hogy a modellváltó Debreceni Egyetem Természettudományi és Technológiai Kar (TTK) dékánja, Kun Ferenc megtiltotta Fábíán István professzor, korábbi rektor *Magyarország akkumulátor-nagyhatalom lesz! Megéri?* című előadásának megtartását április 11-én a Kémiai Intézetben. A Kémiai Intézet igazgatójának, Várnagy Katalinnak címzett április 4-i levelében a tettét azzal indokolta, hogy az intézmény hatályos működési rendje alapján nem ad helyet a területén aktuálpolitikai kérdések megvitatásának, és leszögezte, hogy „[e]rre sem az egyetem szakmai fórumai, sem infrastruktúrája nem használható”.

Mint ismeretes, „Super milestones” dokumentumában az Európai Bizottság kifogásolta a modellváltó egyetemek kuratóriumi tagjainak aktív politikai szerepvállalását. A februárban lemondott miniszteri tagok

cseréje azonban lassú folyamat. Egyrészt megtartják a helyüket egy ideig, például a szegedi modellváltó egyetem esetében 60 napig.

Másrészt, mert nehéz dolog – saknyelven szólva – hű bástyát találni a király-bástya cseréhez („sáncolás”). A fejadászat nehézségeit megoldandó, elővarázsolták a kalapból a miniszterelnökhöz közeli Világi Oszkár MOL-vezért, akinek a mandátuma a Nemzeti Tudománypolitikai Tanácsban (NTT) 2023. februárban járt le. Mint emlékeztető, az NTT miniszterelnöki kinevezettjei között szerepel egy jelenlegi (Varga, NTT-tag) és egy volt (Palkovics, NTT-elnök) kormánytag, valamint a Paks II beruházást támogató volt energetikai EU-biztos (Oettinger, NTT-társelnök). Megjegyzendő, hogy egy kivétellel az összes NTT-tag kinevezése lejárt idén februárban. Mondhatnók, célszerűen, hiszen Birkner Zoltán NKFIH-elnök és a fél évvel később kinevezett Maróth Miklós ELKH-elnök NTT-tagsága nyilvánvalóan összeférhetetlen, ugyanis sérti az általuk vezetett intézmények integritását, így a kutatás szabadságát. Sajnos a többi vállalati (Ericsson, Richter, MOL, Iparkamara) és tudós (ELI, ELKH, MTA) szakember NTT-tagsága is fölveti az összeférhetlenség aggályát.